

ARCHIWUM DORMANA

INSPIRACJE, PRAKTYKI, REFLEKSJE

24-26 LISTOPADA 2017

fot. Paulina Myśliwiec, Marta Ankiersztejn, Viki Dorosz

ARCHIWUM DORMANA

W 2012 roku w Instytucie Teatralnym odbyła się premiera *Teatralnego Placu Zabaw Jana Dormana* (reż. Justyna Sobczyk) według trzech tekstów scenicznych Jana Dormana (*Która godzina?*, *Kaczka i Hamlet*, *Konik*). Nie przypuszczaliśmy wtedy, że będzie to początek kilkuletniego obcowania z bogatą, choć wciąż mało rozpoznaną spuścizną artystyczną założyciela Teatru Dzieci Zagłębia w Będzinie. Przygotowywanie spektaklu mającego przywrócić pamięć o Dormanie i jego awangardowej koncepcji teatru dla dzieci i młodzieży w naturalny sposób skierowało uwagę na archiwum artysty prowadzone przez jego córkę Iwonę Dowsilas w Będzinie. Pierwszy kontakt z archiwaliami uświadomił nam, jak wartościowe i rewolucyjne są to zbiory i jakie wielkie mają znaczenie dla rozwoju refleksji nad dzieckiem jako odbiorcą teatru i ideami pedagogiki teatru. Dorman pozostawił po sobie bogatą dokumentację teatralną i osobistą, rękopisy, maszynopisy, notatki, rysunki, projekty scenograficzne, scenariusze, fotografie, artefakty (lalki, fragmenty dekoracji), korespondencję, nagrania dźwiękowe i filmowe. Premiera *Teatralnego Placu Zabaw Jana Dormana* była okazją do ożywienia i przetworzenia drobnej części tych zbiorów oraz odkrycia twórczego potencjału pracy z archiwum artysty. Spotkanie z niezliczonymi teczkami, w których Dorman nie tylko utrwalił gotowe spektakle, ale również uchwycił ulotne momenty prób, testowane pomysły inscenizacyjne, niedokończone myśli i emocje, było zaproszeniem do wyjścia poza postrzeganie archiwum jako miejsca pracy historyka teatru i potraktowania go jako zbioru otwartego na dialog i twórcze przetworzenie.

Gdy w 2016 roku Iwona Dowsilas przekazała archiwum Dormana w depozyt Instytutowi Teatralnemu i niezliczone tomy teczek znalazły się na półkach Pracowni Dokumentacji Teatru w Warszawie, oczywiste było, że porządkowaniu, opisowi i digitalizacji zbiorów musi towarzyszyć równoległy proces badawczy, przywracający zapoznaną myśl Dormana teoretykom i praktykom teatru. W spotkaniu z tak niezwykle, wymykającym się klasyfikacjom zasobem, postanowiliśmy nie zamykać się w obrębie wypracowanych metodologii badawczych i stworzyliśmy grupę złożoną z teoretyków, dramaturgów, reżyserów, aktorów, pedagogów teatru, twórców niezależnych, z którymi rozpoczęliśmy wspólne rozpakowywanie archiwum. Tak zainicjowany został projekt „Dorman. Archiwum otwarte”, który oparliśmy na założeniu, że archiwum artysty to otwarte pole do rozczytywania w rozmaitych porządkach wyłaniających się z dialogu między pozostawioną przez niego spuścizną a doświadczeniami oraz wrażliwością uczestników grupy. Strategie archiwizacyjne stosowane przez Dormana i to, jak w jego archiwum przenika się teatr z życiem i życie z teatrem, przekonały nas, że ważną częścią tego zbioru były relacje z ludźmi i wytwarzanie sytuacji dialogu. Dlatego potraktowaliśmy archiwum jak strukturę, którą można wzbogacić o kolejne archiwa – tak zebraliśmy historie mówione osób współpracujących z Dormanem, przetworzyliśmy wybrane elementy jego twórczości na warsztaty, poddaliśmy jego dorobek remiksowi. Wielość perspektyw, jaka wyłoniła się z rocznego performatywnego działania w archiwum, znalazła odbicie w przygotowanym przez nas programie wydarzenia „Archiwum Dormana. Inspiracje, praktyki, refleksje”. Obok prezentacji efektów projektu „Dorman. Archiwum otwarte”, ważną jego częścią jest jubileusz spektaklu *Teatralny Plac zabaw Jana Dormana*, granego od pięciu lat w szkołach w całej Polsce, oraz podsumowanie doświadczeń twórców realizujących przedstawienia w ramach organizowanego przez Instytut Teatralny Konkursu im. Jana Dormana na produkcję i eksploatację spektaklu dla dzieci i / lub młodzieży.

Kuratorki projektu

PROGRAM

PIĄTEK
24 LISTOPADA

fol. Janusz Mejma

17:00
Spotkanie
z Iwoną
Dowsilas

Iwona Dowsilas, córka Jana Dormana, jest twórczynią Fundacji im. Jana Dormana i pierwszą opiekunką archiwum artysty teatru z Będzina oraz popularyzatorką jego idei teatralnych. Zebrane przez nią tomy rękopisów, notatek, listów, dzienników i słynnych sklejek ze scenariuszami przedstawień składają się na imponujące rozmiarami archiwum życia i działalności teatralnej jej ojca. Część zbiorów ujrzała już światło dzienne w kilku publikacjach wydanych przez fundację. W najnowszej książce *Jan Dorman – pedagog teatru* Iwona Dowsilas przedstawia wypowiedzi i prace teatralne swojego ojca, które układają się w jego autorską koncepcję teatru jako sztuki funkcjonującej w ścisłym związku z otoczeniem społecznym, edukacyjnym i kulturalnym młodego widza. Idee i praktyka sceniczna Dormana ufundowane na koncepcjach wychowania przez sztukę i własnych eksperymentach teatralno-pedagogicznych sytuują go wśród patronów dzisiejszej pedagogiki teatru.

phot. Marta Ankersztejn

18:30
Teatralny Plac Zabaw
Jana Dormana
- spektakl dla dzieci
w wieku od 6 do 9 lat

Wyjątkowy pokaz wieńczący pięciolecie premiery powstałej z inspiracji trzema realizacjami Jana Dormana: *Która godzina?*, *Kaczka* i *Hamlet* oraz *Konik*, które wyznaczały kierunki poszukiwań artystycznych twórcy Teatru Dzieci Zagłębia w obszarze teatru dla dzieci. „To właśnie dzieci zbliżyły mnie do teatru, to właśnie naiwne w formie, proste i doskonałe w konstrukcji zabawy dzieci przekonały mnie, jak niewłaściwie znajdują teatr.” – pisał Dorman, wskazując na źródła swojej koncepcji „zabawy w teatr” i teatru z ducha zabawy.

Trójka aktorów zaprasza młodych widzów na plac zabaw, gdzie panują zasady znane dzieciom z podwórka i szkolnego korytarza. Niepozorna kłótnia o kaczkę sprawia, że dziecięca rywalizacja niepostrzeżenie przeradza się w poważną, dorosłą wojnę. Można próbować ją odwołać, ale uda się to tylko wtedy, gdy widzowie pomogą aktorom i wspólnie z nimi wyprawią się do Krainy Słoneczników, by porozmawiać ze Słońcem... W żywiole swobodnej i spontanicznej zabawy podejmuje się z dziećmi rozmowę o sensie wywoływania konfliktów, potrzebie podążania za marzeniami i odwadze do podejmowania wyzwań.

reżyseria: **JUSTYNA SOBCZYK**
dramaturgia: **JUSTYNA LIPKO-KONIECZNA**
scenografia i kostiumy: **JUSTYNA ŁAGOWSKA**
projekt lalki: **KATARZYNA PRONIEWSKA-MAZUREK**
wykonanie lalki: **RAFAŁ BUDNIK**
opracowanie muzyczne: **ANNA BRODA**
aktorzy: **IWONA MILERSKA, NATALIA LESZCZYŃSKA,**
JAKUB SNOCHOWSKI, BARBARA SONGIN, WOJCIECH STACHURA
produkcja: **AGNIESZKA SZYMAŃSKA**

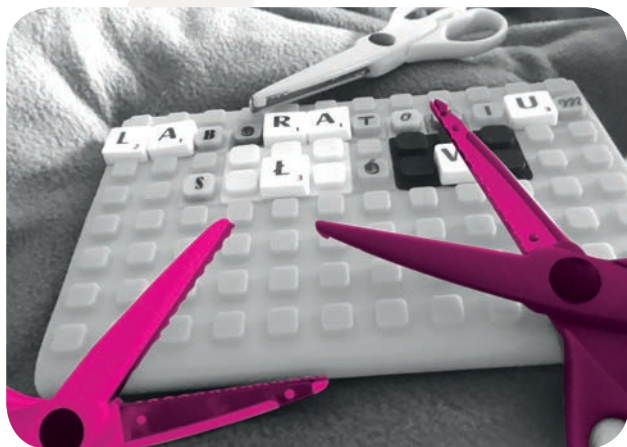
20:30
Doświadczenie
BYCIA W OBJEŹDZIE.
Podsumowanie pięciu lat
grania Teatralnego Placu
Zabaw Jana Dormana

Spotkanie z aktorami: Iwoną Milerską, Natalią Leszczyńską, Jakubem Snochowskim, Barbarą Songin i Wojciechem Stachurą, podczas którego podzielą się doświadczeniami i historiami z prezentacji spektaklu *Teatralny Plac Zabaw Jana Dormana* w szkołach w całej Polsce.

phot. Marta Ankersztejn

**SOBOTA
25 LISTOPADA**

phot. Lucja Dorosz

10:00-11:30
Laboratorium słów - warsztaty dla dzieci w wieku powyżej 6 lat i rodziców

prowadzenie: Weronika Łucyk i Malwina Rusów

Pomysł warsztatów „Laboratorium słów” zrodził się pod wpływem pasji Jana Dormana do zbierania niezwykłych, intrygujących brzmieniem i zagadkowych słów, zarówno tych z dziecięcych zabaw czy rozmów na jarmarku, jak i z poezji. Traktował je jako zaproszenie do eksperymentowania z językiem, do interpretacyjnej swobody wyzwalającej w dziecku chęć tworzenia. Gra słowami znanymi i wymyślonymi, zabawa ich rytmem i przekształcaniem była jedną z rozpoznawalnych cech jego przedstawień. Podczas warsztatów powrócą nieznane słownikom wyrazy wybrane ze skarbicy archiwum Dormana. Uczestnicy warsztatów staną się twórcami własnej mowy, na nowo i oryginalnie nazywającej marzenia, wymyślone światy, inicjującej rozwijanie niepowtarzalnego języka wyobraźni.

phot. Viki Dorosz

12:00-13:30
Podróż - twórz! - warsztaty dla dzieci w wieku powyżej 6 lat i rodziców

prowadzenie: Przemysław Furdak

Jan Dorman wiele podróżował i w swoich dziennikach, obok notatek, wklejał kolekcje biletów z niemal każdej trasy. Stworzył oryginalne dokumenty życia, w których pozornie zwyczajne przedmioty nabierały osobistego charakteru i wchodziły w intrygującą grę z zapiskami teatralnymi. Pomysł warsztatów opiera się na połączeniu idei podróżowania z ważnym zdaniem Dormana: „Należy dziecko stawiać w takich sytuacjach, które pozwolą mu na nowo odkrywać niezwykłość rzeczy zwyczajnych”. Uczestnicy warsztatów wezmą udział w twórczej podróży po przestrzeni wokół Instytutu Teatralnego. Otrzymają specjalne bilety z zadaniami, które pomogą w nowy sposób zobaczyć miejsca znane z codzienności.

Podróżowanie będzie zachęcało do odkrywania świata wieloma zmysłami i skupiania uwagi na tym, co zwykle nam umyka. Zebrane kolekcje wrażeń posłużą do stworzenia teatralnych opowieści i nietypowych map otaczającego nas świata. Bilety inspirowane twórczością Dormana będą dostępne również dla indywidualnych podróżników.

**SOBOTA
25 LISTOPADA**

14:00-16:00

**Twórca - widz. Teatr jako
sytuacja oparta na relacji
- warsztaty dla twórców
i pedagogów teatru**

prowadzenie: Maria Parczewska
i Justyna Sobczyk

Inspiracją dla warsztatów było odkrycie bogatej polskiej i zagranicznej korespondencji Jana Dormana z przyjaciółmi, ludźmi teatru oraz widzami. Z tego zbioru wyłania się obraz artysty, który chętnie pisał o założeniach swojego teatru i dzielił się wszelkimi informacjami o spektaklach z każdym, kto do niego napisał. Z dużym zaangażowaniem zabiegał w listach o relacje innych osób z jego przedstawień, cieszył się z odczytywania swoich idei i dyskutował z uwagami. Szczególną wartość miały dla niego listy od młodych widzów, analizował je z dużą uwagą jako żywe świadectwa odbioru własnej twórczości. Wiele z nich opublikował w programach do przedstawień, dając okazję do wybrzmienia rzadko słyszanego publicznie głosu młodszej widowni, z którą pozostawał w żywej relacji. Warsztaty posłużą uczestnikom do przyjrzenia się własnym doświadczeniom i inspiracjom w budowaniu relacji z widzami oraz refleksji nad sytuacjami, jakie dzisiaj powołujemy jako twórcy.

fol. Paulina Mysłiwiec

17:00

Dorman. Sklejanie - czytanie performatywne

opieka reżyserska: Judyta Berłowska

performerzy: uczestnicy projektu „Dorman. Archiwum otwarte”

W archiwum Jana Dormana wiele miejsca zajmują sklejki – ręczne zapisy kolejnych wersji scenariuszy przedstawień, które powstawały w trakcie prób lub po premierach i formą przypominały długie partytury nut lub klejone dzienniki. Artysta utrwalił w nich zarówno struktury spektakli, jak i spostrzeżenia o dziełach, miejscach, kontekstach pracy, zapiski o sobie i ludziach, z którymi właśnie pracował. Jego scenariusze są tak pełne nakładających się na siebie, zawitych, zagadkowych i intrygujących narracji, jak wspomnienia o nim, zebrane przez członków grupy roboczej projektu „Dorman. Archiwum Otwarte” wśród osób współpracujących z Dormanem na różnych etapach jego działalności teatralnej. W czytaniu performatywnym wybrzmiały fragmenty z rękopisów artysty i scenariuszy przedstawień oraz historie mówione osób, które po wielu latach wróciły do wspomnień o pracy pod jego reżyserską ręką. Czytanie będzie rodzajem portretu wielokrotnego awangardowego artysty teatru i rozegra się na przecięciu strategii odzyskiwania pamięci o twórcy i krytycznej refleksji nad fragmentarycznością naszego dostępu do przeszłości, pamięci, teatru utrwalonego w archiwum Dormana.

**SOBOTA
25 LISTOPADA**

fol. Marta Ankersztejn

fol. Sebastian Świąder

19:00
La Fontaine - rozczytywanie kinetyczne
- akcja performatywna

koncepcja artystyczna: Małgorzata Skoczelas
wystąpią performerki z Eksperymentalnej Grupy Ruchowej
Szerze: Iwona Cichowicz, Magdalena Gorbacz, Agnieszka Jaglarska, Klaudia Lewandowska, Bogusia Małuj, Maja Miśta, Adela Uchmańska, Marta Wiszniewska, Monika Zasada oraz Iga Dzięgielewska, Barbara Herman, Katarzyna Warowna

Rękopisy scenariuszy przedstawień należą do najcenniejszych zbiorów z archiwum Jana Dormana. Na kartkach kilkutomowych sklejek reżyser utrwalił proces narodzin inscenizacji i drogę do jej ostatecznej wersji scenicznej. Niektóre ze scenariuszy zaskakują bogactwem rysunków, kolaży oraz graficznym zapisem układu scen i kompozycji ruchu aktorów. Tak intrygującą sklejką jest na przykład dokumentacja z prób do przedstawienia *La Fontaine* (Teatr Dzieci Zagłębia, 1970). Dorman rozrysował w niej strukturę działań scenicznych w postaci ciągu piktograficznych obrazków, które Małgorzacie Skoczelas skojarzyły się z notacją tańca. Zainspirowało ją to do podjęcia próby rozczytania scenariusza *La Fontaine'a* niezależnie od literackiej struktury spektaklu, a poprzez kompozycję ruchu. Grupa performerek podjęła się powtórzenia strategii twórczej Dormana. Pracowały na pewnej strukturze, ale bez określonego z góry, narzuconego scenariusza. Ożywiły we własny sposób to, co reżyser zapisał w swego rodzaju choreografii obrazów. Remiks na jedenaście postaci z *La Fontaine'a* wykonany przez dwanaście kobiet jest dialogiem z Dormanem, obracającym się wokół ważnych dla niego zagadnień teatralnych – ruchu i rytmu.

Za pomoc w realizacji dziękujemy: Stowarzyszeniu Pedagogów Teatru, Pracowni Duży Pokój, Warszawskiej Pracowni Kinetograficznej i Karolinie Krocak.

21:30
Taśma ciekawa - koncert

wykonawcy: Miron Grzegorkiewicz,
Jacek Szczepanek, Sebastian Świąder
wizualizacje: Katarzyna Stępniaik

W archiwum, między półkami pełnymi notatek, zapisków, scenariuszy i rysunków Jana Dormana, znalazło się także pudło ze szpulami i taśmami magnetofonowymi. A na nich nagrania prób, ścieżki dźwiękowe z przedstawień, przemówienia, konferencje, ale też zupełnie przypadkowe skrawki dźwięków. Ich fragmentaryczność kojarzy się z kolażową strukturą przedstawień Dormana. Do dialogu z pozostawionym przez niego światem dźwięków zostali zaproszeni twórcy muzyki elektronicznej i improwizowanej. Miksując nagrania z taśm, spróbują przełożyć koncept tworzenia sklejek na cyfrową obróbkę dźwięku. Ważnym kontekstem koncertu będzie również postać Eugeniusza Rudnika, awangardowego kompozytora i jednego z założycieli Studia Eksperymentalnego Polskiego Radia, którego metoda wykorzystywania skrawków odnalezionych taśm w procesie kompozycji utworu wydaje się bliska myśleniu Dormana. Powstałe kompozycje będą dźwiękowymi kolażami, etnograficznymi reportażami, utworami instrumentalnymi, ale też próbą przełożenia archiwum dźwiękowego na język współczesnej muzyki elektronicznej.

**SOBOTA 25.11./
NIEDZIELA 26.11.**

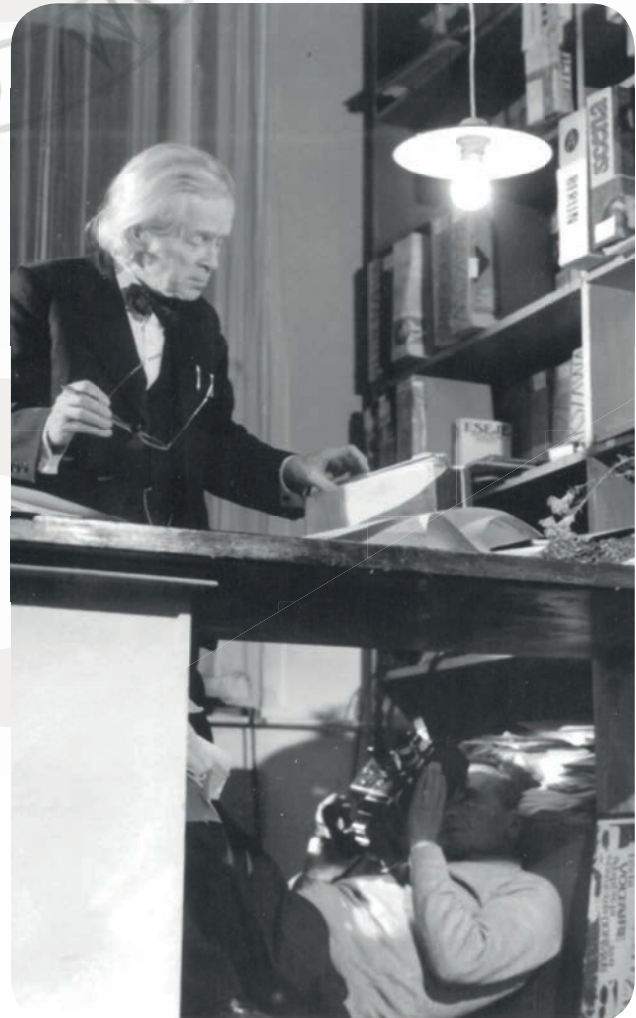
**sobota
12:00-14:00
18:30-21:30**

**niedziela
11:30-13:00**

Doświadczenie laboratoryjne w Archiwum Jana Dormana

twórcy: Diana Jonkisz, Kinga Maciejewska,
Laura Sonik, Sebastian Świąder, Sława Tarkowska,
Monika Tomczyk, Iwona Woźniak

Po raz pierwszy piwnica Instytutu Teatralnego wypełniona archiwaliami stanie się miejscem laboratoryjnego doświadczenia. W specjalnie zaaranżowanych warunkach dostępne będą wybrane zbiory Dormana, pokazujące rozmaite sposoby wytwarzania przez artystę archiwum życia i dzieła. Uczestnicy zdarzenia podejmą tropy pozostawione przez twórcę w rękopisach, rysunkach i fotografiach, usłyszą jego głos, poznają metodę tworzenia sklejki i pod jego patronatem rozpoczną własną przygodę z osobistym archiwum. Laboratoryjne działania posłużą do refleksji nad współczesną rolą archiwum. Czy jest to tylko strażnik pamięci? A może to medium, przez które kreujemy siebie? Czy archiwizowanie może być działaniem artystycznym? Co chcielibyśmy zachować w swoich archiwach? Gdzie dzisiaj znajdują się nasze archiwa? Co przekazują nasze przypadkowe archiwa, jak choćby kieszenie? Co archiwizuje nasze ciało? Jak zapisujemy się w archiwum, jakim jest drugi człowiek?

fol. Waldemar Musiał

**SOBOTA
25 LISTOPADA**

10:00-11:30

***Substancja teatru. Jan Dorman - wykład performatywny
dr Marzenna Wiśniewska (UMK), Justyna Lipko-Konieczna***

Porządkowanie i badanie zasobów archiwum Jana Dormana po przekazaniu go do Instytutu Teatralnego odśladanie wiele nieopisanych dotychczas materiałów i pozwala powiązać rozproszone notatki i rękopisy w większe całości dotyczące założeń teatralnych artysty z Będzina oraz jego konkretnych realizacji w całej Polsce. Dwie badaczki podzielią się swoimi fascynacjami i odkryciami ze zbiorów archiwum Dormana. Będzie to dialog o składnikach wyjątkowej substancji jego teatru, źródłach inspiracji, uwarunkowaniach twórczości, jego ideach artystycznych i psychologiczno-pedagogicznych oraz próba analizy potencjału koncepcji Dormana w dzisiejszej praktyce teatralnej. W formule wykładu podjęta zostanie gra z performatywnymi działaniami Dormana.

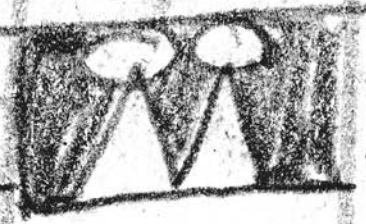
12:30-14:00

***Pytania o teatr - rewolucje / ewolucje / Dorman
- panel dyskusyjny z udziałem reżyserów i pedagogów teatru biorących
udział w drugiej edycji Konkursu im. Jana Dormana***

prowadzenie: Justyna Sobczyk

Panel jest zaproszeniem do rozmowy o teatrze dla młodzieży w kontekście produkcji zrealizowanych w ramach drugiego Konkursu im. Jana Dormana, najnowszych przedstawień tego nurtu na polskich scenach oraz idei teatralnych Dormana. Artysta ten nieustannie zadawał sobie pytania o model teatru dla młodego widza i szukał odpowiedzi na to, jak teatr powinien / ma szansę stać się ważną częścią świata młodych ludzi. Reżyserzy i pedagodzy teatru – laureaci drugiego Konkursu im. Jana Dormana – podzielą się swoimi doświadczeniami z prezentacji spektakli i spotkań z młodzieżą w całej Polsce. Punktem wyjścia do dyskusji będą pytania o współczesne modele teatru dla młodzieży i zmiany, które są mu potrzebne.

ma...
maze
mi mydlo

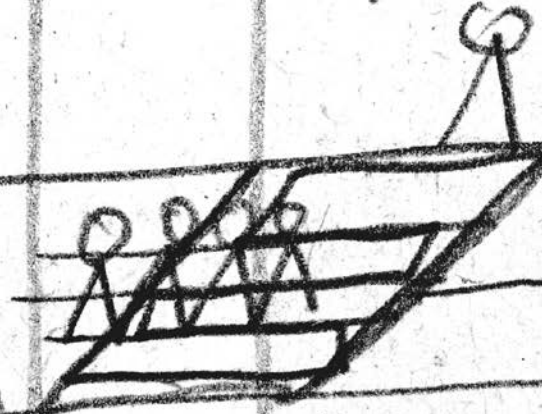
kon
stato

metko
muc
pise-
pise.

at
edie
lytes?

edie
teresa

me nre
terry -
mi plu
pedata

colom
bina
wleugto
pramo
tor

rwtho
naki
nisi-
chouuo

a tera
Teresa Pilek -
Dobrowieka
i dnie na selo
dy

Kuj
piem
plofon
unosi
dse
w goric

pe
ach
w p
mo
in
w s

JAN DORMAN

1912-1986

fol. Waldemar Musiał

**PEDAGOG, REŻYSER, SCENOGRAF,
AUTOR TEKSTÓW TEATRALNYCH,
TWÓRCA EKSPERYMENTALNEGO
TEATRU DZIECKA W SOSNOWCU
I TEATRU DZIECI ZAGŁĘBIA
W BĘDZINIE, OBECNIE
NOSZĄCEGO JEGO IMIĘ.**

Henryk Jurkowski pisał o nim, że „nosił w sobie teatr”, nazwał go poetą teatru i artystą z kłopotliwego teatralnego pogranicza, ponieważ Dorman uprawiał sztukę rozpiętą pomiędzy teatrem dla dzieci, teatrem młodego widza, teatrem lalkowym, awangardowym teatrem plastycznym oraz eksperymentami bliskimi happeningowi. Jego twórczość teatralna przynależy do awangardy teatru drugiej połowy XX wieku, obok Tadeusza Kantora, Jerzego Grotowskiego czy Józefa Szajny. Przedstawienia Dormana prezentowane były w Czechosłowacji, Bułgarii, Niemczech Wschodnich i Zachodnich, Holandii i Jugosławii. Teatr Dzieci Zagłębia pod dyrekcją Dormana repre-

fol. archiwum Jana Dormana, IT

zentował Polskę na Międzynarodowej Wystawie Scenografii w Amiens we Francji w 1969 roku.

Pierwszym teatralnym laboratorium Dormana i jego żony Janiny Dorman był Eksperymentalny Teatr Dziecka w Sosnowcu (1945–1949), czyli scena dziecięca działająca jako przykładowa świetlica kulturalna. Dorman, z zawodu nauczyciel, był przygotowany do pracy z dziećmi i miał za sobą doświadczenia edukacyjno-artystyczne utwierdzające go w idei tworzenia teatru opartego na samorodnej twórczości dzieci przez zabawę w teatr. Dzieścię premier Eksperymentalnego Teatru Dziecka, regularnie granych w szkołach, zakładach pracy, domach kultury, pozwoliło skryształizować się jego idei teatru ekspresji, w którym dziecko jest twórcą na wszystkich etapach powstawania teatralnego dzieła, a najważniejszy jest proces tworzenia, nie efekt artystyczny. Z dziećmi jako współtwórcami rozwijał Dorman swoje doświadczenie w sztuce lalkarskiej oraz odkrywał konwencjonalność gier i zabaw dziecięcych, które stały się podwaliną antyiluzyjnego stylu teatralnego jego późniejszych przedstawień. Po utracie wsparcia zakładu pracy i władz dla teatru dziecięcego w Sosnowcu, Dorman przeniósł się w 1950 roku do

Będzina, gdzie powołał teatr impresji oparty na zespole aktorskim – Teatr Dzieci Zagłębia. Po pierwszych latach działalności w duchu ówczesnego repertuaru scen lalkowych stworzył przedstawienie przetomowe dla będzinśkiej sceny: *Krawca Niteczkę* według Kornela Makuszyńskiego (1958). W nowatorski sposób zastosował w nim zasady dziecięcych zabaw i środki teatru lalkowego – między innymi usunął parawan, lalki pełniły rolę znaków plastycznych, a aktorzy tworzyli narrację teatralną na oczach widzów. W kolejnych realizacjach, jak *Młynek do kawy* według Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego (1963), *Która godzina?* Zbigniewa Wojciechowskiego (1964), *Szczęśliwy książę* według Oscara Wilde'a (1967), *Buda jarmarczna*. *Dwunastu* Aleksandra Błoka (1968) czy *Kandyd* według Woltera (Teatr Lalka w Warszawie, 1972) rozwijał koncepcję teatru poetyckiego kolażu przeznaczanego dla młodzieży, w którym temat, problem łączył rozmaite teksty kultury (Shakespeare'a, Witkacego, Brechta, Becketta...). Kolażowa narracja sceniczna wspierała ideę przeistaczania przedstawień w zdarzenia teatralne przekraczające ramy sceny i angażujące wyobraźnię widzów do odbioru skojarzeniowego, otwartego na tworzenie własnych narracji. Przekierowując uwagę na młodego widza, Dor-

man nie rezygnował z poszukiwań w obszarze teatru dla najmłodszych. Do historii przeszły jego eksperymenty teatralno-edukacyjne *Kaczka i Hamlet* (1968) oraz *Konik* (1975), które rozsadzały ówczesną koncepcję teatru dla dzieci. Będziński twórca prekursorsko proponował widowiska powstające z połączenia codziennej przestrzeni dziecka – przedszkola – z teatrem opartym na aktorskim przetworzeniu dziecięcego świata zabaw czy wyliczanek w zdarzenie sceniczne włączające dzieci do współtworzenia teatralnego spotkania.

W ostatniej dekadzie swojej działalności teatralnej, już poza będzińską sceną, Dorman współpracował z wrocławskim Wydziałem Lalkarskim PWST w Krakowie, gdzie przygotował między innymi happeningową wersję juweniliów Witkacego, do których potem wrócił głośną realizacją w Teatrze Baj Pomorski (*Odważna księżniczka*, 1985) oraz zrealizował ze studentami *Publiczność* Federica G. Lorci (1984). Nowym nurtem jego twórczości były w tamtym czasie przedstawienia muzyczne, między innymi *Harnasie* Karola Szymanowskiego (Teatr Lalek Baniałuka w Bielsku-Białej, 1982), czy *Dziecko i czary* Maurice'a Ravela (Opera Śląska w Bytomiu, 1984), które wyrastały z pasji muzycznej Dormana. W 1985 roku przygotował prapremierę sztuki Hanny Krall *Powiedz, że jestem* (Teatr Dramatyczny im. J. Szaniawskiego w Wałbrzychu). Jego ostatnią premierą była *Noc Walpurgi* według *Fausta* Johanna W. Goethego w Teatrze Animacji w Jeleniej Górze (1986). Artysta z Będzina przygotowywał się do niej od początku lat siedemdziesiątych. W jeleniogórskiej inscenizacji wybrzmiały zarówno jego zainteresowania misteryjną strukturą teatralną, jak i środkami wyrazu teatru offowego. Zmarł tuż przed rozpoczęciem pracy nad spektaklem *Łokietek*, czyli *Mazurek Dąbrowskiego* Joanny Kulmowej.

Marzenna Wiśniewska

Bibliografia

- H. Jurkowski, *Moje pokolenie*, Łódź 2006.
E. Tomaszewska, *Jan Dorman – poeta teatru*, Katowice 2010.
E. Tomaszewska, *Jan Dorman – własną drogą*, Katowice 2012.
E. Tomaszewska, hasło *Jan Dorman*, <http://www.encyklopediateatru.pl/autorzy/4567/jan-dorman>.

18.10.1973

[...] chcielibyśmy, aby zainteresowanie teatrem objęło i te dzieci, młodzież, które interesuje teatr od strony warsztatu, a następnie aby środowisko, w którym odbywa się spektakl „żyło” tym, nie tylko zajmując się biernie odbiorem inscenizacji.

Ostatecznie chodzi o to, aby włączać do realizacji tych wszystkich, których teatr w taki czy inny sposób interesuje.

Przykład: teatr jedzie do miejscowości, Wereśnej, ktoś z aktorów adeptów wyznaczony do tej pracy jedzie do miejscowości – wybiera grupę dzieci i przeprowadza próbę. Oczywiście dzieci nie uczą się żadnej piosenki, lecz zabawę wprowadzają w spektakl.

Nieudolność, nieporządność, a jednocześnie świeżość zabawy będzie atutem inscenizacji. Udział dzieci w scenie przeżyciem.

Teatr będzie stale narażany na nową próbę – tym samym będzie ciekawy.

(J. Dorman, rękopis pod tytułem *Myśli brulionowe*, Archiwum Jana Dormana, IT)

**TEATR POWINIEN BYĆ
INSTRUMENTEM, KTÓRY
ROZWIJA DZIECIĘCĄ
WYOBRAŹNIĘ.**

Jan Dorman, *Mój Teatr*,
„Teatr Lalek”, 1968, nr 1-2

BYCIE W OBJEŹDZIE OCZAMI „TRUPY TEATRALNEJ ZE STOLICY”

Z okazji pięciolecia projektu *Teatralny Plac Zabaw Jana Dormana* aktorzy biorący w nim udział podzielili się przemyśleniami związanymi z objazdowym charakterem tego przedsięwzięcia. Na co decyduje się aktor, kiedy wyrusza w trasę po miejscach nieteatralnych? Wypowiedzi Natalii Leszczyńskiej, Iwony Mielskiej, Barbary Songin i Jakuba Snochowskiego odśtoniły wielowymiarowość bycia w objeździe.

BYCIE W OBJEŹDZIE JAKO WYJŚCIE ZE STREFY KOMFORTU

W wymiarze osobistym bycie w objeździe oznacza dla aktora inny styl i tryb życia. Trzeba porzucić przyzwyczajenia, dostosować się do zmiennych warunków funkcjonowania. W trasie codzienność wygląda inaczej: jest się daleko od swoich miejsc, przedmiotów, codziennych aktywności, estetyki, otoczenia społecznego. Często brakuje też prywatności.

W wymiarze zawodowym granie w szkołach sprawia, że aktor musi pracować w zupełnie innych niż w teatrze warunkach, zazwyczaj dużo mniej komfortowych: jest hałas, gwar, chaos, żywioł instynktów stadnych, zmieniają się godziny i rytm pracy, pojawia się zmęczenie. Nie ma ekipy teatru, która na co dzień dba o komfort pracy aktorów, nie ma tak zwanej magii teatru, za którą zawsze można się

skryć. Widzowie nie są na wycieczce szkolnej – to artyści są gośćmi w szkole.

BYCIE W OBJEŹDZIE JAKO DOŚWIADCZENIE INTENSYWNEJ ZESPOŁOWOŚCI

Bycie w objeździe dla zespołu oznacza przymus intensywnego bycia razem. To może zbliżać ekipę, czynić z niej mocno zrośniętą ze sobą dywizję do zadań specjalnych. Często przekłada się to na sytuację na scenie, bo wiąże się z wytworzeniem wspólnej wyobraźni, wrażliwości, systemu skojarzeń i sposobu komunikowania. Zespołowość buduje wartość granej sztuki, wpływa na efekty pracy, gwarantuje wysoką jakość, a przy tym zapobiega wypaleniu.

BYCIE W OBJEŹDZIE JAKO ŻYWE SPOTKANIE

Bycie w objeździe, granie w szkole oznacza wejście w codzienność dziecka, wytworzenie wspólnej płaszczyzny komunikacji w działaniu interaktywnym, bez ściany sceny – widownia. To teatr, który musi pamiętać o otwartości na zaskoczenia, spontaniczność w zetknięciu aktora z widzem. W praktyce bycia w objeździe szczególnie ważny jest człowiek. Człowiek-aktor, szukający teatralności w sobie, nie w pozaludzkich narzędziach, którymi dyspo-

nuje teatr. Człowiek-widz, z którym aktor dialoguje, zwracając uwagę na jego emocje, reakcje.

BYCIE W OBJEŹDZIE JAKO REALIZACJA „TURBOWAŻNEJ” MISJI

Bycie w objeździe oznacza realizację misji pobudzenia dziecięcej kreatywności i otwierania dziecka na świat przeżyć, emocji, doznań, myślowych rewolucji poprzez sztukę. Trzeba mieć świadomość, jak ogromne to wyzwanie: na barkach aktorów spoczywa pokazanie odbiorcom (którzy często nie mają żadnej innej okazji kontaktu z teatrem lub stykają się z teatralnymi chałturami bardzo słabej jakości) siły, wartości i możliwości teatru. Aktorzy są wystawieni na nieustanną konfrontację z panującymi w szkole (i społeczeństwie) mitami i stereotypami na temat teatru. To wymaga od nich zbudowania sensu swojego działania wokół idei, zaangażowania w potencjał zmiany, jaki drzemie w graniu w szkołach.

BYCIE W OBJEŹDZIE JAKO DZIAŁANIE POLITYCZNE

Granie spektaklu poza dużymi ośrodkami kultury dla aktora przekłada się na rewizję wiedzy o kraju: wyjazd na prowincję umożliwia spotkanie z ludźmi z innej Polski, z innymi warunkami życia i dorastania, ze światem, w którym

nie ma zawsze dostępnej, zróżnicowanej oferty kulturalnej. Dla zespołu oznacza to jednak występowanie przed dziećmi czekającymi na spotkanie z teatrem, chłonnyimi, kreatywnymi, pomysłowymi i zaangażowanymi często bardziej niż widownia w dużych miastach.

Bycie w objeździe rewiduje też wiedzę o szkole, bo pozwala naocznie zmierzyć się z jej rzeczywistością, często zbiurokratyzowaną, powielającą schematy, nie dającą przestrzeni do ekspresji uczniom i nauczycielom. Może się okazać, że przyjazd spektaklu to nie wyczekiwane wydarzenie, ale sięgnięcie po łatwiejsze rozwiązanie, byle odhaczyć kolejny punkt w programie nauczania. Ale bycie w objeździe pozwala też zrozumieć, że czasami naprawdę inaczej się nie da, bo szkoła jest biedna, brakuje jej funduszy na bilety i dojazd do teatru, a rodzice nie doceniają roli teatru w rozwoju dziecka.

W aktorze takie doświadczenie budzi refleksje dotyczące urynkwienia i ingerencji państwa w obszar teatru, prowokuje do zastanowienia się nad skutecznymi narzędziami wyrównywania szans w dostępie do sztuki. Stąd bycie w objeździe może być postrzegane jako zajęcie stanowiska względem polityk kulturalnych w Polsce, jako faktyczne zaangażowanie się w zmianę społeczną.

Katarzyna Kalinowska, Katarzyna Piwońska

KONKURS IM. JANA DORMANA

Konkurs im. Jana Dormana powstał z inspiracji twórczością i filozofią tego reżysera teatralnego. Mamy nadzieję, że eksperymentalna twórczość patrona konkursu oraz jego głęboko podmiotowe traktowanie dziecka jako odbiorcy sztuki będą wytyczały kierunki dalszego rozwoju artystycznego teatru dla dzieci i młodzieży oraz stworzą nową jakość współpracy pomiędzy teatrem i szkołą.

Konkurs jest odpowiedzią na potrzebę podniesienia jakości artystycznej przedstawień prezentowanych w placówkach oświatowych. Samorządowe instytucje kultury oraz organizacje pozarządowe mogą zgłaszać się z pomysłem na produkcję spektaklu dla dzieci i/lub młodzieży. Wybrane propozycje otrzymują dofinansowanie.

Z jednej strony konkurs stanowi wsparcie dla szkół i nauczycieli w rozwoju uczniów – oferuje przedstawienia przygotowane z myślą o ich wieku i potrzebach oraz specyficznych szkolnych warunkach. Z drugiej zaś wspiera mobilność teatrów i otwiera je na wyzwanie budowania koncepcji artystycznych w oparciu o bezpośredni kontakt z widzem poza murami teatru.

Dotychczas, w ramach dwóch edycji konkursu, dofinansowano piętnaście produkcji teatralnych, które miały blisko 500 prezentacji w całej Polsce.

Konkurs im. Jana Dormana jest organizowany przez Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego w Warszawie ze środków finansowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Mielko Ciężki -

secesja przedstawia się w postaci
niezmiernie bogato w skład i
długość nie ogólnie. W tym rozumieniu
stały lub leży: stonowodny, wielki
potęgi i polnowodny, długi i
stojący stojący dźwiękami i
owolowinami kształtami. Wzrost
i wzrostu postawienia, postawienia
wielu obywateli dla wieloletniej
wzrostu białego okna. Wielki
wzrostu i okapelnia, ~~to~~ rezultaty
dozyskane opinii, opinii
wzrostu. Wskazują. Wzrostu

Mielko 6 lub 4 leżenie
niektórzy przed niepowodzeniem leżenie
jest i niekiedy do pracy,
głównie przez, drogi nie po cyfrowe.
Wzrostu wzrostu: nie chce
odróżnić leżenie

chce iść na rynek
chce iść na rynek i
chce iść na rynek i

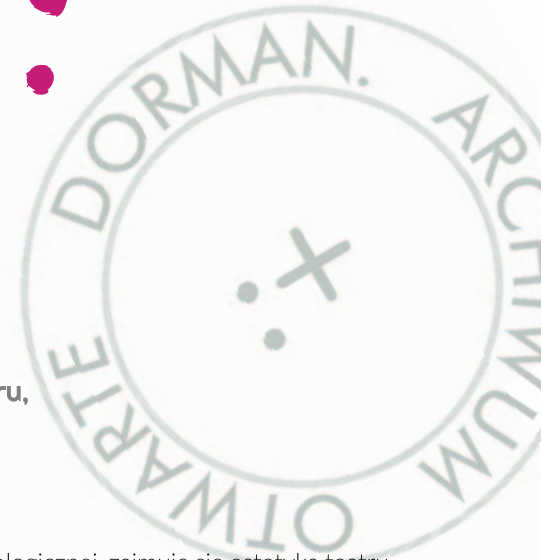
KURATORKI

fol. Agata Woźniak

Marzena Wiśniewska

**teatrolożka, adiunkt w Zakładzie Dramatu i Teatru,
Katedra Kulturoznawstwa, Uniwersytet Mikołaja
Kopernika w Toruniu**

Specjalizuje się w badaniach współczesnego teatru z perspektywy performatywnej i socjologicznej, zajmuje się estetyką teatru lalkowego i teatru dla dzieci i młodzieży, relacją teatru z innymi mediami, pedagogiką teatru, zarządzaniem w kulturze. W latach 2001–2011 kierowniczka literacka Teatru Baj Pomorski w Toruniu, gdzie pracowała przy realizacji festiwalu (Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalek SPOTKANIA, Toruńskie Spotkania Teatrów Jednego Aktora) oraz projektów teatralnych – stworzyła między innymi projekt dla nauczycieli i animatorów kultury „W świecie teatru” i współtworzyła sześć edycji Lata w teatrze. W Baj Pomorskim zetknęła się z twórczością Jana Dormana, któremu poświęciła kilka artykułów, między innymi w książce *Jan Dorman i jego teatr* (red. M. Odziomek, Będzin 2010). Od 2011 roku pracuje w Katedrze Kulturoznawstwa. Publikacje książkowe: *60 lat Teatru Baj Pomorski (1945–2005)* (red., Toruń 2005), *Teatr wśród mediów* (red. z A. Duda i B. Oleszek, Toruń 2015), *Teatr i dramat dla dzieci i młodzieży* (red. z M. Wróblewski, Toruń 2016), *Andersenowskie inspiracje w literaturze i kulturze polskiej* (red. z H. Ratuszna i V. Wróblewska, Toruń 2017). Publikuje na łamach „Teatru Lalek” i „Teatru”. Prowadzi warsztaty dla animatorów kultury, warsztaty dramaturgiczne i kreatywnego pisania. Uczestniczyła w powstawaniu spektakli w ramach projektów Fundacji Pro Theatro, „Jestem” – Stowarzyszenia Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym i Osobom Potrzebującym, współtworzyła projekt „Wyzwanie: teatr!” w Teatrze im. W. Horzycy w Toruniu. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Badań Teatralnych. Od 2016 roku kierowniczka naukowa projektu „Dorman. Archiwum Otwarte”.

Ważne jest dla mnie całościowe myślenie Jana Dormana o teatrze i jego duża świadomość tego, kim jest widz. Odważny artystyczny profil szedł u niego w parze z tym, co dziś należy do obszaru pedagogiki teatru i zarazem zarządzania teatrem – widz naprawdę miał szansę rosnąć wraz z jego teatrem. Dorman powiedział, że to dzięki dzieciom przekonał się, jak „nie-właściwie znajduje teatr” – była w nim ciągła potrzeba odnajdywania teatru na nowo i kształtowania go tak, aby był bardzo angażującym zdarzeniem, w którym sztuka spotyka się z życiem.

We wspólnej pracy w archiwum Dormana najważniejsze okazało się spotkanie i wzajemne inspirowanie. Świeżość spojrzenia osób dopiero poznających Dormana motywowała mnie do ponownego zadawania sobie pytań, jaki teatr on tworzył i badania kontekstów jego działalności. Zafascynowała mnie możliwość indywidualnego odczytywania zbiorów archiwum i wynikające z tego nieoczywiste interpretacje, które otwierają na nowy sposób pracy z dokumentami z przeszłości. Wiele dobrej energii wytworzyło się podczas przeprowadzania wywiadów ze współpracownikami Dormana i dzielenia się opowieściami o przebiegu tych spotkań.

Justyna Sobczyk
pedagożka
teatru, reżyserka;
Instytut Teatralny
im. Zbigniewa
Raszewskiego

Twórczyni Teatru 21, w którym od 2005 roku przygotowała kilkanaście przedstawień i performansów. Promotorka idei pedagogiki teatru w Polsce. Laureatka Kamyka, nagrody Konstantego Puzyny przyznawanej za działalność teatralną i pedagogiczną, łączącą sztukę i życie, twórczą oryginalność z zaangażowaniem w sprawy publiczne. Poza Teatrem 21 wyreżyserowała: *Teatralny Plac Zabaw Jana Dormana* (Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego, 2012), *Ojczyznę* Krystyny Miłobędzkiej (Teatr Polski w Poznaniu, 2016), *Indian* (Nowy Teatr, 2016), *Szewców* Stanisława Ignacego Witkiewicza (Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej, 2017). Wykładowczyni na studiach podyplomowych Pedagogika Teatru (Instytut Kultury Polskiej UW i Instytut Teatralny).

To, co mnie urzekło, to moment, kiedy osobiste spleta się, miesza i pracuje z tym, co Dormanowe, kiedy przestrzeń Archiwum stała się żywym miejscem, miejscem rozmów, punktem startowym dla nowych pomysłów i myślenia o teatrze w ogóle. Kiedy Dormanowa idea, myśl zasiła, wirusuje, zaczyna przenikać moje dotychczasowe doświadczenie, myślenie i praktykę... Dorman uwrażliwia na sam proces pracy nad spektaklem jako czasem spotkania konkretnych ludzi wokół tematu / tekstu. To ważne, kim są i co wnoszą. To oni są ważni. Nie dzieło. Nie zwołałeś ich po to, żeby zainscenizować dzieło. Znajdź formę, która pomieści twórców i da przestrzeń dla wyobraźni widza. Nie bój się!

**Justyna
Lipko-Konieczna**
dramaturżka,
pedagożka i badaczka
teatru, feministka

Absolwentka Wydziału Wiedzy o Teatrze Akademii Teatralnej w Warszawie, ukończyła studia doktoranckie w Instytucie Kultury Polskiej UW. Współtwórczyni programu studiów podyplomowych Pedagogika Teatru (Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego, Instytut Kultury Polskiej UW), autorka koncepcji merytorycznej projektu „Teatralny Plac Zabaw Jana Dormana” oraz dramaturgii spektaklu pod tym samym tytułem w reżyserii Justyny Sobczyk (Instytut Teatralny, 2012). Autorka kilkudziesięciu scenariuszy teatralnych. W latach 2011–2015 dramaturżka Teatru Studio im. St.I. Witkiewicza w Warszawie. Od 2012 roku dramaturżka Teatru 21. W teatrze tym łączy teorię z praktyką, wprowadzając w obszar teorii teatru polskiego perspektywę studiów nad niepełnosprawnością. Razem z grupą współtworzyła spektakle *...i my wszyscy. Odcinek 0, Statek miłości. Odcinek 1, Upadki. Odcinek 2, Klauni, czyli o rodzinie*. Współpracowała między innymi z Teatrem Dramatycznym, gdzie współtworzyła spektakle *Peer Gynt. Szkice z Dramatu Henryka Ibsena* (2007), *Klub Polski* (2010), *Córeczki* (2011), z Nowym Teatrem w Warszawie (*Indianie*, 2016), z Narodowym Starym Teatrem w Krakowie (*Szewcy*, 2017), Teatrem Powszechnym w Warszawie (*Superspektakl*, 2017). Członkini Stowarzyszenia Pedagogów Teatru.

Intrygują mnie operacje Dormana na tekście. W tekście odnalezionym w archiwum wśród luźnych notatek napisał o „rozrywaniu nici kompozycyjnych dzieła i uwalnianiu form strukturalnych”. Tworzenie utworu scenicznego traktował jako metamorfozę, która może rozpocząć się od dowolnego elementu: przedmiotu, słowa, rytmu, intencji. Ale zawsze podkreślał, że do pełnego objawienia się dzieła potrzebny jest widz.

GRUPA ROBOCZA

fol. Patrycja Wróbel

Judyta Berłowska
reżyserka

Absolwentka reżyserii dramatu w PWST im. L. Solskiego w Krakowie oraz wiedzy o teatrze w Akademii Teatralnej w Warszawie. Laureatka Grand Prix na Forum Młodej Reżyserii za reżyserię *Bez ojcowizny* na podstawie *Płatonowa* Antona Czechowa (PWST, 2014). Zrealizowała takie spektakle, jak: *Nora* Henrika Ibsena w Teatrze Miejskim w Gliwicach, *Wojna, która zmieniła Rondo* w Teatrze Kubuś w Kielcach, *Głodne dziecko* w Małopolskim Ogrodzie Sztuki w Krakowie, *Wyprawa czarownic* w Teatrze im. C.K. Norwida w Jeleniej Górze. Jej ostatnia premiera *Sztuka latania* (Teatr Kubuś w Kielcach) powstała w ramach drugiego Konkursu im. Jana Dormana. Asystentka Agnieszki Glińskiej i Barbary Wysockiej. Interesuje się pedagogiką teatru oraz terapią przez sztukę.

Najciekawsze u Jana Dormana jest dla mnie połączenie bardzo podmiotowego traktowania widza z teatrem niezwykle formalnym, nowoczesnym i eksperymentującym. Krótko mówiąc – Dorman daje odwagę do nieoczywistych spotkań w teatrze dla dzieci i to jest myśl, którą chciałabym wykorzystywać w mojej pracy.

fol. Rafał Ogródowczyk

Przemek Furdak
aktor; Teatr Układ Formalny

Człowiek poszukujący i podróżujący. Współtwórca Teatru Układ Formalny, z którym przygotowuje spektakle dla młodzieży i osób wykluczonych społecznie. Zagrał między innymi w przedstawieniach: *Matka Courage krzyczy*, *Wszyscy = bogowie we krwi* według *Władcy much* W. Goldinga. Stypendysta Prezydenta Miasta Wrocławia. Miłośnik pieszych wędrówek, przeszedł samotnie już ponad dwa tysiące kilometrów. Od czasu do czasu przechadza się również po małym i srebrnym ekranie.

Poprzez pracę z prywatnymi notatkami Dormana można było niemal fizycznie poczuć jego obecność i twórczość. Fascynująca jest jego uważność na otaczającą rzeczywistość. Zarówno podczas pracy nad spektaklem, gdzie często jego pomysły zmieniały się po obserwacji zachowania aktorów (i tych dziecięcych i dorosłych), jak i podczas zwykłego życia. Codzienna rutyna potrafiła objawić mu się jako widowiskowe zjawisko i przynieść inspirujące myśli nawet z najbardziej konwencjonalnych sytuacji.

Diana Jonkisz

aktorka, scenografka; gra w Zdrojowym Teatrze Animacji w Jeleniej Górze, grywa w Teatrze Odnalezionym, tworzy scenografię w Ke-jos Theatre, zaczyna współpracę z Cichym Teatrem

Bardzo lubi być widzem teatralnym, szczególnie w teatrze dla niedorosłego widza. Sama gra w spektaklach dla dzieci i z dziećmi tworzy teatr. Ukończyła Wrocławską Szkołę Projektowania Ubioru, Wydział Aktorski PWST im. L. Solskiego filia we Wrocławiu, a ostatnio studia podyplomowe dla menedżerów kultury Uniwersytetu Wrocławskiego i scenografię na ASP w Krakowie. Jako początkująca scenografka szuka artystycznych wyzwań. Otrzymała nagrodę Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego za wybitne osiągnięcia dla studentów uczelni artystycznych Srebrny Kluczyk za działania kulturotwórcze wykraczające poza teatr, a także nagrodę Rotary Clubu za działania społeczne.

Dorman znów mi przypomniał, że teatr dla dzieci to ważny i interesujący obszar. Mam poczucie, że wiele działań w obrębie teatru dla dzieci jest echem spektakli Dormana. Tak jak on, chcę traktować dziecięcą widownię poważnie, nie infantylizować sztuki dla niej. Biorę sobie od Dormana myślenie o przedmiocie jako o czymś, co często sprawdza się bardziej niż lalka; rytm i powtarzalność jako interesujące środki budowy spektaklu.

Weronika Łucyk **teatroložka; Teatr Wybrzeże**

Urodzona storytellerka i niestrudzona aktorka teatru życia codziennego, ale bez skłonności do przesadnego dramatyzowania. Absolwentka teatrologii i kultury współczesnej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie oraz Szkoły Pedagogów Teatru organizowanej przez Instytut Teatralny. W Teatrze Wybrzeże prowadzi warsztaty i spotkania z grupami w każdym wieku.

Dorman to wyjście poza schemat – w myśleniu i w działaniu.

fol. Anna Nawrot

**Agata
Łukaszewicz**
teatrolożka; Instytut
Teatralny

Dokumentalistka w Pracowni Dokumentacji Teatru IT. Absolwentka kierunków: wiedza o teatrze oraz media interaktywne i widowiska na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Słuchaczka studiów podyplomowych Pedagogika Teatru w Instytucie Kultury Polskiej (UW). Współprowadziła warsztaty teatralne dla osób z niepełnosprawnościami w Stowarzyszeniu na Rzecz Osób Niepełnosprawnych i Aktywności Lokalnej „Dla Ciebie” w Pobjedziskach. Zrealizowała autorski cykl warsztatów twórczych w Niepublicznym Przedszkolu TEMPOO w Olsztynie oraz w Warsztatach Kultury w Lublinie. Koordynatorka merytoryczna projektów Lato w teatrze realizowanych w społecznościach lokalnych małych miast. Recenzentka teatralna portalu „Dziennik Teatralny”. Wcześniejse doświadczenia z archiwiami Teatru Wierzbak oraz Ośrodka Praktyk Teatralnych Gardzienice niespodziewanie rezonują w codziennej pracy z zasobami archiwum Dormana.

Najbardziej interesuje mnie badanie środowiska, w jakim myśl Dormana się kształtowała, oraz wpływu ówczesnych badaczy, artystów, pedagogów, widzów na ewolucję jego myśli. Fascynująca jest autokreacja twórcy, który poprzez swoje archiwum wciąż snuje narrację o sobie.

fol. Adrianna Gruszka

Kinga Maciejewska
reżyserka

Absolwentka reżyserii na Wydziale Lalkarskim w PWST im. L. Solskiego filia we Wrocławiu. Twórczyni przedstawień dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Od 2007 roku prowadzi warsztaty teatralne i ruchowe dla różnych grup wiekowych z Polski i zagranicy. Zarówno w pracy warsztatowej, jak i scenicznej łączy różne formy ekspresji teatralnej, czerpiąc z osiągnięć i metod pracy twórców teatru plastycznego, teatru muzycznego i teatru tańca. W wolnym czasie praktykuje jogę, śpiewa i tworzy lalki teatralne.

Myśl, która towarzyszy mi od pierwszego spotkania z życiem i twórczością Jana Dormana, jest otwartość. Ta niezwykła cecha, tak organiczna u dzieci i trudna do utrzymania u nieco starszych, według mnie stanowi klucz do twórczego życia. U Jana Dormana objawiła się ona we wszystkich sferach życia. Pozwalała mu wyznaczać nowe szlaki, czerpać pełnymi garściami z otaczającej go rzeczywistości i wytrwale uczyć się na własnych błędach. Pozostaję więc z Dormanem w otwartości i z odwagą kreślę na własnej mapie nowe szlaki.

Honorata Mierzejewska-Mikosza

reżyserka, aktorka
teatru lalek;
Olsztyński Teatr
Lalek; wiceprezesa
Stowarzyszenia Teatr
Poddańczy

Absolwentka Państwowego Pomaturalnego Studium Kształcenia Animatorów Kultury i Bibliotekarzy w Opolu (specjalizacja teatralna) oraz Wydziału Sztuki Lalkarskiej Akademii Teatralnej w Warszawie. Ukończyła studia podyplomowe Literatura dla Dzieci i Młodzieży na Uniwersytecie Warszawskim. Współzałożycielka Stowarzyszenia Teatr Poddańczy. Interesuje się teatrem inicjacyjnym. Tworzy między innymi spektakle dla najmłodszych (*W szufladzie, Od ucha do ucha, Pokolorowanki, Jasno/ciemno, Smakulki*). Laureatka Stypendium Artystycznego dla młodych twórców przyznawanego przez Prezydenta Białegostoku oraz Stypendium Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Prowadzi warsztaty z edukacji teatralnej oraz zajęcia przybliżające i osławiające literaturę dziecięcą. Zabawą w teatr łągodzi obyczaj.

To był twórczy czas: możliwość poznania bliżej dorobku Dormana, poznanie poszukujących ludzi niejako spokrewnionych teatralnie z jego myślą oraz próba wnikięcia w życie Dormana poprzez wywiady, anegdoty, osobiste wspomnienia. To ważna dla mnie przygoda. Instynktownie krążyłam wokół myśli Dormana, teraz świadomie mogę odwołać się do jego zapisków, metod i sposobu traktowania najmłodszych w teatrze i w życiu.

Malwina Magdalena Rusów

aktorka; Teatr Układ Formalny

Swoją przygodę teatralną rozpoczęła w szkole średniej, gdy poszła na zajęcia do Teatru im. Heleny Modrzejewskiej w Legnicy. Wkrótce potem powstała Grupa Teatralna Bohema, inicjatywa młodzieżowa, która stała się miejscem teatralnych poszukiwań i pierwszych dużych projektów scenicznych. Zagrała w spektaklach *#neterorestes* Stowarzyszenia Artystów Bliski Wschód (2016) oraz *#[+##?! (słowo na G)* Teatru Układ Formalny (2017), które powstały w ramach Konkursu im. J. Dormana. Gra, pisze, prowadzi warsztaty.

Praca nad Archiwum Jana Dormana jest niewątpliwą inspiracją do poszukiwań tego, co spontaniczne, nietuzinkowe, nieoczywiste. Teatr dla dzieci i młodzieży w wydaniu Jana Dormana staje się niezwykłą skarbnicą pomysłów, przykładem tego, że forma jest po to, by nią żonglować, bawić się. Czas spędzony wspólnie z pozostałymi uczestnikami to momenty błysku w oku, gdy zew przygody teatralnej ożywał na nowo, a głowa kipiała od kolejnych idei oraz rozwiązań. Czynne uczestnictwo widzów zarówno w procesie tworzenia spektaklu, jak i w nim samym, to już stałe elementy mojej pracy nad różnymi projektami.

**Wiktoria
Siedlecka-Dorosz**
teatrołóżka,
arteterapeutka;
Instytut Teatralny

Koordynatorka projektu „Dorman. Archiwum otwarte”. Zanim na dobre oddała się pracy terapeutycznej i pedagogiczno-teatralnej produkowała festiwale i filmy (między innymi Studencki Festiwal Piosenki w Krakowie i Warszawę Singera). Absolwentka Wydziału Wiedzy o Teatrze Akademii Teatralnej w Warszawie i arteterapii na Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie. Współpracuje ze szkołami, ośrodkami terapeutycznymi i opiekuńczymi. Od trzech lat dzieli się swoim doświadczeniem, prowadząc zajęcia ze studentami APS. Wybrała w życiu teatr, bo lubi spotkania, ludzi i ich historie.

Kiedy wyjmowałam z kartonów dokumenty Dormana i porządkowałam zbiory, miałam wrażenie, że dostaję życie równoległe. Okazało się jednak, że rozczytanie Dormanowych myśli i procesów twórczych mocno się komplikuje ze względu na charakter pisma artysty. Największym odkryciem była dla mnie kolażowa sklejka do opery „Dziecko i czary” Maurice’a Ravela. Wyobrażam sobie te niezliczone godziny wycinania, klejenia i rysowania. W ogóle zastanawiam się, czy Dorman spał, skoro przy tak intensywnym życiu zdołał wytworzyć to gigantyczne archiwum?

**Małgorzata
Skoczelaś**
prawniczka,
pedagożka teatru;
Stowarzyszenie
Pedagogów Teatru

Prawniczka, tłumaczka, kobieta, matka – to słowa, którymi opisywała siebie przez lata, do 2011 roku, kiedy zagrała w spektaklu *The show must go on* w choreografii i reżyserii Jérôme’a Bela w Teatrze Dramatycznym im. G. Hołoubka w Warszawie. Pójście na casting było impulsem, sposobem na przekroczenie swoich granic. W tym stanie jest do dziś. Jej ciało, mózg i serce nabrały nowych jakości i znaczeń. Mówi o sobie pedagożka teatru, animatorka, performerka, badaczka, artystka... Jest szczęśliwa. Działa w Stowarzyszeniu Pedagogów Teatru, Warszawskiej Pracowni Kinetograficznej, Laboratorium Teatralno-Społecznym i Eksperymentalnej Grupie Ruchowej Szersze. Członkini Polskiego Forum Choreologicznego.

Biorę sobie i przetwarzam, obrabiam sklejkę do „La Fontaine’a”. Zmieniłam tematykę pracy warsztatowej. Zapis ruchu to moja bajka. Może kiedyś z tego powstanie praca doktorska. Jeśli życie nie wrzuci mnie na inne tory.

fot. Katarzyna Radek

Laura Sonik reżyserka

Tegoroczna absolwentka reżyserii na Wydziale Lalkarskim Akademii Sztuk Teatralnych im. S. Wyspiańskiego w Krakowie. Lubi eksperymenty przestrzenne zaszczerpione w niej przez Remigiusza Brzyka podczas zajęć z propedeutyki reżyserii. Laureatka nagrody na 5. Forum Młodej Reżyserii w Krakowie za przedstawienie *Calineczka* (2016), nagrody za dyplom roku AST Wrocław 2017, nagrody Uniwersytetu Mikołaja Kopernika za najważniejsze wydarzenie sezonu 2016/2017 w Teatrze Baj Pomorski w Toruniu za reżyserię spektaklu *Strach ma wielkie... zęby* według K. Kalety. Zrealizowała w Teatrze Maska w Rzeszowie spektakl *Nina i Paul Thilo* Refferta, asystowała Remigiuszowi Brzykowi w pracy nad *Królestwem* według Larsa von Triera (PWST, 2014). Założycielka koła naukowego w AST Wrocław „Chłopcy idą na wojnę”. Pasjonuje się projektowaniem wnętrza i scenografią. Stypendystka Prezydenta Miasta Wrocławia.

[...] szperaliśmy w archiwum Dormana. [...] fantastyczne próby dochodzenia do prawdy, ustalania faktów, a także pieczołowitość pracy i jej niezwykła waga. Przeprowadzaliśmy też arcyciekawe rozmowy z ludźmi, którzy znali Dormana i którzy byli źródłem nieocenionych o nim informacji. Czuję się zainspirowana kolażem, jak również otwartym, postmodernistycznym podejściem do tekstu. No i oczywiście kreatywnym, eksperymentalnym podejściem do tworzenia, często poddyktowanym przypadkiem.

fot. Mikołaj Starzyński

Sebastian Świąder pedagog teatru, animator kultury, performer i muzyk; Stowarzyszenie Pedagogów Teatru, Performeria Warszawy, Teatr 21

Absolwent kulturoznawstwa w Instytucie Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Stypendysta Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Inicjuje i współtworzy

wiele projektów pedagogiczno-teatralnych w instytucjach kultury. Projektuje i prowadzi warsztaty teatralne, muzyczne i performatywne. Realizuje spektakle i działania na styku performansu i teatru. W 2016 roku przygotował spektakl *W kole* w Teatrze Baj w Warszawie.

Okazuje się, że Dorman niby odsunięty w czasie, ale jednak tak szczególnie bliski i aktualny. Inspiruje mnie jego odwaga i konsekwencja. Czerpanie ze wszystkiego, co znajduje się pod ręką. Używanie i przetwarzanie obrazów i pomysłów. Używanie rzeczy zużytych i nadawanie im wysokiego kontekstu.

fot. Michał Sitkowski

Sława Tarkowska aktorka; Wędrowny Teatr Lalek Małe Mi, Stowarzyszenie Twórców Kultury i Sztuki KAMIENICA 56, Fundacja Flap People

Z wykształcenia jest lalkarką, absolwentką Wydziału Sztuki Lalkarskiej w Białymstoku, filii Akademii Teatralnej w Warszawie, tyflopedagogiem i bajkoterapeutką. Z epizodu etatowego jest animatorką kultury w projekcie „Gmina Supraśl – mała ojczyzna, wielki świat”. Z pasji współtworzyła Teatr K3, a pięć lat temu założyła autorski Wędrowny Teatr Lalek Małe Mi. Realizuje spektakle, warsztaty i projekty społeczno-kulturalne, współpracuje z licznymi domami kultury, bibliotekami, placówkami edukacyjnymi, organizacjami pozarządowymi i niezależnymi inicjatywami obywatelskimi. Działania jej teatru są wpisywane w projekty kulturalne i edukacyjne realizowane w całej Polsce i Europie. Z miłości jest Babi dla Jagi i Małgosi, mamą Marty i Weroniki.

Słyszę: DORMAN i WIEM (choć wciąż nie do końca). Widzę BILET – myślę DORMAN.

Monika Tomczyk
twórczyni niezależna

Absolwentka studiów podyplomowych Reżyseria Teatru Dzieci i Młodzieży w PWST filia we Wrocławiu, Akademii Teatru Alternatywnego (Instytut im. J. Grotowskiego / Teatr Brama / Ośrodek Teatralny Kana) oraz Letniej Szkoły Dramy z Johnem Somerssem. Terapeutka SI, instruktorka Improwizacji Tańca i Symboliki Ciała, Eksperymentalnego Teatru Tańca (EXTATHE dr Detlefa Kapperta), Edukacji Somatycznej (The Body / Think Process BTP, Alana Caiga Wilsona), terapeutka tańca terapeutycznego w procesie certyfikacji (Polskie Stowarzyszenie Choreoterapii – Polski Teatr Tańca). Pracuje w Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nr 4 w Łodzi. Reżyseruje i występuje w eksperymentalnych spektaklach teatru niezależnego. Od lat ruch, rytm, struktura i improwizacja, dynamika przestrzeni są osią jej pracy z pogranicza teatru, edukacji i terapii. Zaangażowana w Teatr Interaktywny, Małą Akademię Teatralną w Teatrze Współczesnym w Szczecinie, Teatr Przebudzenie, Przegląd Teatrów Dziecięcych Działwa, Koalicję Kultury i akcję Dotknij Teatru. Za spektakl *PoDuchy* otrzymała Nagrodę Główną 27. Ogólnopolskiego Przeglądu Teatrów Dziecięcych Działwa. Przez dwadzieścia lat związana z Teatrem Logos w Łodzi. Jej ostatnie autorskie spektakle to: *Repasator miłości* oraz *Frida.imię kobieTY*.

Ciekawa podróż poprzez Dormana od siebie do siebie ... spotkania twórczych ludzi podczas tej drogi ... kolaż możliwości twórczych ... wiara we własną drogę i intuicję, umiejętne łączenie, przetwarzanie, remiksowanie wiedzy, doświadczeń, ulotności chwili, ciągłe dawanie swojej odpowiedzi na to, co było.

Iwona Woźniak
pedagożka teatru; Fundacja Szafa Gra,
Śląskie Laboratorium Pedagogiki Teatru,
Pałac Młodzieży w Katowicach

Z teatrem związana od zawsze. Absolwentka Akademii Teatralnej w Warszawie, Akademii Praktyk Teatralnych w Gardzienicach oraz studiów pedagogicznych. W działaniach teatralnych to właśnie styk teatru i pedagogiki interesuje ją najbardziej. Prowadzi między innymi Teatr Naumiony w Ornontowicach – grupę bardzo mocno identyfikującą się ze Śląskiem, współpracuje z Teatrem Reduta Śląska. Prowadzi zajęcia z pedagogiki teatru w Pałacu Młodzieży w Katowicach. Od 2014 roku kieruje Fundacją Szafa Gra, która powołała Śląskie Laboratorium Pedagogiki Teatru. Z działaniami teatralnymi i pedagogicznymi fundacji dociera do szkół i przedszkoli na terenie całej Polski.

Poznanie twórczości Jana Dormana było dla mnie bardzo intensywnym czasem twórczych poszukiwań. Ogromna radość spotkania z jego dziełami, ale najważniejsze – słuchanie grupy, która projekt współtworzyła. Dorman inspiruje do bardzo odpowiedzialnego traktowania widza – szczególnie najmłodszego.

Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego

został utworzony w 2003 roku przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako placówka kulturalna zajmująca się dokumentacją, promocją i animacją polskiego teatru.

Dział Pedagogiki Teatru

pracuje nad jakością teatralnych działań edukacyjnych, wspiera nauczycieli, animatorów, edukatorów w ich rozwoju, promuje idee pedagogiki teatru: uczenie się przez doświadczenie z wykorzystaniem języka teatru, podmiotową pracę z ludźmi, uwzględniającą ich potrzeby, zainteresowania i wartości, krytyczne myślenie, które pozwala spojrzeć na zjawisko lub problem z wielu perspektyw, wzmacnianie poczucia sprawczości i efektywnej komunikacji. Prowadzi ogólnopolskie programy: Lato w teatrze, Konkurs im. Jana Dormana, portal Teatroteka Szkolna oraz, we współpracy z Instytutem Kultury Polskiej UW, studia podyplomowe Pedagogika Teatru. Tym inicjatywom towarzyszą badania, konferencje i warsztaty, które wspierają rozwój teoretyków i praktyków zajmujących się edukacją teatralną w całej Polsce.

Pracownia Dokumentacji Teatru im. Barbary Krasnodębskiej

to największe archiwum teatralne w Polsce. Działa od niemal pięćdziesięciu lat, gromadzi dokumentację działalności wszystkich typów scen (dramatycznych, muzycznych, lalkowych, alternatywnych) oraz indywidualnych artystów (aktorów, reżyserów, scenografów, kompozytorów, tancerzy, choreografów), recenzje i artykuły prasowe, programy teatralne, plakaty, zdjęcia, rejestracje, projekty scenograficzne i tak dalej. Dokumentacja obejmuje również szkolnictwo teatralne, festiwale, czasopiśmiennictwo, działalność instytucji związanych z teatrem. Cyfrowa wersja materiałów z zasobu pracowni prezentowana jest na platformie Encyklopedia Teatru Polskiego – www.encyklopediateatru.pl. Od 2010 roku pracownia przygotowuje rocznik poświęcony polskiemu życiu teatralnemu zatytułowany *Teatr w Polsce*.

www.instytut-teatralny.pl

redakcja: Wiktoria Siedlecka-Dorosz, Marzenna Wiśniewska

fotografia Jana Dormana na okładce: archiwum Jana Dormana, IT

kontakt: dorman.archiwumotwarte@instytut-teatralny.pl

konkurs.dorman@instytut-teatralny.pl